

Dini Miras Varlıklarının Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Edremit Körfezi'ne Yönelik Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*

Evaluation of Religious Heritage Assets in Terms of Tourism: A Comparative Assessment of Edremit Gulf

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, çok eski dönemlerden beri insan yaşamına mekanlık yapan Edremit Körfezi'nde yer alan Edremit, Burhaniye, Gömeç, Havran ve Ayvalık ilçelerindeki inanç turizmi potansiyeli araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak ikincil kaynaklardan faydalanılmış ve her bir ilçe için dini miras envanteri oluşturulmuştur. İkinci olarak ilçelerde öne çıkan dini miras varlıkları turizm potansiyeli açısından incelenmiştir. Dini miras varlıklarının turizm potansiyelini tespit edebilmek için nitel bir araştırma kurgulanmış, ilçelerde dini kanaat önderleri ve din görevlileri ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlar neticesinde bölgenin inanç turizmi açısından zengin mirasa sahip olduğu, istatistiklere yansımaya bile bu yapılara yönelik bir ziyaretçi ilgisinin bulunduğu ve turizme kazandırılacak çok sayıda potansiyeli yüksek tarihi yapının mevcut olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnanç turizmi, Dini miras, Edremit Körfezi

ABSTRACT

The aim of this research is to investigate the potential of religious tourism in the districts of Edremit, Burhaniye, Gömeç, Havran and Ayvalık located in the Gulf of Edremit, which has been a place for human life since ancient times. For this purpose, secondary sources were first used and a religious heritage inventory was created for each district. Secondly, the religious heritage assets that stand out in the districts were examined in terms of tourism potential. In order to determine the tourism potential of religious heritage assets, a qualitative research was designed and interviews were conducted with religious opinion leaders and religious officials in the districts. As a result of these interviews, it was determined that the region has a rich heritage in terms of religious tourism, that there is a visitor interest in these structures even if it is not reflected in the statistics, and that there are many historical structures with high potential that can be brought to tourism.

Keywords: Faith tourism, Religious heritage, Edremit Gulf

GİRİŞ

Türkiye'de turizm genel yapısı değerlendirildiğinde kitle turizmine yönelik bir talebin yoğun olarak yaşandığı görülmektedir. Kitle turizmi gerek bölgelerin taşıma kapasitesini zorlaması gerek doğal çevre unsurlarına verdiği zararlar açısından eleştirilerin odağı olmasına rağmen bir yörede, bir bölgede ya da bir ülkede turizmin gelişimi için önemli bir faktördür. Kitle turizminin yaşandığı destinasyonlarda ortaya çıkan bir diğer ihtiyaç turizm alternatiflerinin belirlenerek turizmi deniz kum güneş ekseninin dışına çıkarmaktır. Bu sayede destinasyonda turizmin mevsimsellik sorunu kısmen ortadan kaldırılacak, turizm sezonu 12 aya yayılarak daha sürdürülebilir bir turizm işleyişi ortaya çıkarılacaktır.

Son yıllarda hem destinasyon yönetimlerinin çalışmaları hem de toplumların sosyal, kültürel, ekonomik değerlerinde yaşanan değişimlere bağlı olarak turizmde yeni ürünlere olan talep artmıştır (Reisinger, 2009). Bu sayede deniz, kum, güneş ekseninde gerçekleşen geleneksel turizmin yanında destinasyonlarda alternatif turizm türleri gelişmeye başlamış, kültür turizmi, sağlık turizmi, eko-turizm ve inanç turizmi gibi yeni turizm türleri ortaya çıkmaya başlamıştır (Okuyucu & Somuncu, 2013:627).

Edremit Körfezi olarak tabir edilen coğrafi alanda yer alan turizm destinasyonları, Türkiye'nin en eski deniz- kum - güneş turizmine hizmet eden bölgeleri arasındadır. Yaz sezonunda çok sayıda ziyaretçi bölgeyi ziyaret etmekte, bölgede fiziksel/mekansal alanda yüksek yoğunluklar yaşanmaktadır. Kitle turizmi açısından doygunluk düzeyine erişmiş olan bölgede alternatif turizm türleri ön plana çıkarılarak turizmin gelişimi devam ettirilmeli ve kitle turizminde yaşanan sıkışmışlık giderilmelidir. Bölgenin sahip olduğu tarihi, kültürel ve coğrafi özellikler bir çok alternatif turizm türüne imkân sağlamaktadır.

Bölgenin sahip olduğu alternatif turizm olanakları incelendiğinde, tarihsel geçmiş ön plana çıkmaktadır. Bölge insan yaşamına bronz çağından itibaren (Beksaç & Beksaç, 2013) mekansal olarak hizmet etmiş, farklı din, dil, ırk

Muammer Bezirgan¹

How to Cite This Article

Bezirgan, M. (2025). "Dini Miras Varlıklarının Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Edremit Körfezi'ne Yönelik Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:11, Issue:5; pp:859-870. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15535649>

Arrival: 26 March 2025

Published: 30 May 2025

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Balıkesir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-6562-539X

ve etnik kökene sahip olan medeniyetler bölgede yaşam sürmüştür. Tarihi süreç içerisinde farklı dinlere mensup kişilerin bölgede yaşaması ve bu topluluklara ait dinsel mirasa yönelik somut kültür öğelerinin var oluşu, bölgenin inanç turizmi potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, farklı özellikler sergileyen özgün tarihsel bir kimliğe sahip olan Edremit Körfezi (Beksaç & Beksaç, 2013), inanç turizmi açısından incelenecektir. Bölgede yer alan Edremit, Burhaniye, Havran, Gömeç ve Ayvalık ilçelerinde yer alan dinsel miras öğelerinin neler olduğu kavramsal açıdan ele alınacak olup, bölgede yer alan miras unsurları, dini kanat önderleri tarafından, inanç turizmi kapsamında değerlendirilecektir.

LİTERATÜR TARAMASI

İnanç Turizmi Kavramı

İnsanoğlu var olduğu ilk günden itibaren, bir dine ait olma ihtiyacı hissetmiştir. Bunun bir sonucu olarak insanın varoluş tarihinden bugüne kadar bir çok değişik din ve inanç grupları ortaya çıkmıştır (Güzel, 2010:90). Çeşitli coğrafyalarda ortaya çıkan farklı din ve inanışlar, yaşanılan bölgede dini yapıların ortaya çıkmasına ve zaman içerisinde bu yapıların insanlık tarafından kutsal kabul edilerek ziyaret edilmesine yol açmıştır. Tarih boyunca insanlar, dini inanışlarını yaşamak, ibadet etmek, dini ritüellere katılmak ve dini sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla kutsal mekânları ve dini merkezleri ziyaret etmişlerdir (Koroğlu, Hacıoğlu & Yıldırım, 2017: 268). Bu hareketler sonucunda alternatif bir turizm olgusu olarak “inanç turizmi” ortaya çıkmıştır.

İnanç (ya da din) turizmi insanların dini ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamak amacıyla inandıkları dine göre kutsal sayılan yerleri ziyaret etmelerinden doğan turizm hareketidir (Türker, Akça & Uçar, 2019:114). İnanç turizmi katılımcıları, kısmen veya tamamen dini nedenlerden dolayı motive edilmiştir (Rinschede, 1992: 52). İnsanları inanç turizmine yönelten motivasyon unsurları şu şekilde sıralanabilir;

- ✓ İnsanlara dinen farz kılınan nedenler (İslamiyet dinindeki hac vazifesi)
- ✓ Kutsal yerler (dinlerin özel önem atfettiği yerler)
- ✓ Din açısından önemli kabul edilen şahsiyetlerin yaşadığı yerler
- ✓ Din tarihindeki önemli olayların yaşandığı yerler
- ✓ Tarihi ibadethaneler
- ✓ Doğaya bağımlı gelişen dinlerin kutsal kabul ettiği nesneler (Fuji yanardağı, Ganj nehri, Balıklı göl)

İnanç turizmi, birçok insanın uluslararası seyahat ettiği hızla genişleyen niş pazarlar arasındadır (Rashid, 2018). İnanç turizmi amacıyla insanlar dünyanın farklı ülkelerine seyahat gerçekleştirirler. Müslümanlar, Mekke ve Medine'ye, Hristiyanlar Kudüs ve İzmir'e hacı olmak için seyahat etmektedirler (Özpay, 2017:938). Bunun yanı sıra turistler, Suudi Arabistan'dan (Henderson, 2011) Hindistan'a (Shinde, 2010), Vatikan'a (Kislali vd., 2016) ve Portekiz'e (Richards, 2006) kadar inanç turizmi kapsamında çeşitli ülkelere yönelik seyahatler gerçekleştirmektedir.

Literatürde inanç turizmi konusu ile ilgili olarak coğrafi alan veya objeye yönelik gerçekleştirilmiş çalışmalara ile birlikte inanç turizmine katılan ziyaretçilere yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

İnanç turizmi konusunda coğrafi alan veya bir objeye yönelik olarak bir bölge veya yörenin inanç turizmi potansiyelinin değerlendirildiği çalışmalar (Sargın, 2006; Tapur, 2009; Şahiner, 2012; Erkey, Dalgın & Çeken, 2015; Civelek, 2020; Kaya & Kaya, 2022), ülke bazında inanç turizminin değerlendirildiği çalışmalar (Tohirovich & Mamarasulovna, 2020; Ayaz & Eren, 2020; Okuyucu, 2020; Avcı & Norbaev, 2021; Schinde, 2022 Guriță & Scortescu, 2023), inanç turizmi rotaları ile ilgili çalışmalar (Ayhan & Çağlıyan, 2021; Tiken, Sevim & Sürme, 2023), kutsal bir mekân ya da yapı ile ilgi yapılmış çalışmalar (Sevinç & Azgün, 2012; Kaya, Cankül & Demirci, 2013; Kaya & Kaya, 2022;) sayılabilir.

İnanç turizmi katılımcılarına yönelik olarak ise ziyaretçilerin inanç turizmine katılım motivasyonları ile ilgili çalışmalar (Abbate & Di Nuovo, 2013; Wang, Chen & Huang, 2016; Terzidou, Scarles & Saunders, 2018), turistik destinasyon deneyimleri ile ilgili çalışmalar (Tirca & Stanciulescu, 2011; Son & Xu, 2013; Kim & Kim, 2019;), turist memnuniyeti ile ilgili çalışmalar (Kala & Barthwal, 2020; Wibowo & Khoiruddin, 2022) yer almaktadır.

Bu çalışmada, Edremit Körfezi'nin inanç turizmi potansiyeli incelenmiştir. Literatürde Bezirgan & Ataman'ın (2022) Burhaniye ve Ayvalık ilçelerine yönelik inanç turizmi potansiyelinin incelenmesine yönelik çalışması bulunmaktadır. Çalışmada yazarlar Körfez bölgesinde yer alan beş ilçe arasında Burhaniye ve Ayvalık ilçelerinin inanç turizm potansiyelini incelemişlerdir. Bu çalışmada farklı olarak Edremit Körfezinin en büyük ilçesi Edremit ile Havran ve Gömeç ilçelerinin inanç turizmi potansiyeli incelenecek, bu sayede bütünleşik bir turizm

coğrafyasına sahip Körfez bölgesi tümüyle ele alınacaktır. Ayrıca bölgenin potansiyelin tespiti ile birlikte literatürde yer alan coğrafi alana yönelik gerçekleştirilen çalışmalara farklı bir coğrafi alan eklenerek inanç turizmi literatürünün gelişmesine olanak sağlanacaktır. Uygulama alanı olarak seçilen Edremit Körfezi'nde inanç turizmi potansiyelinin tespitine yönelik yeterli araştırmanın olmaması literatür ile bu çalışmanın ayrışmasını sağlayacak ve yeni bir bakış açısı kazandıracaktır.

Edremit Körfezi'nde Bulunan Dini Miras Varlıkları

Edremit Körfezi günümüzde Balıkesir ve Çanakkale illerinin sınırları içerisinde kalmaktadır. Edremit Körfez bölgesinin sınırları kuzeyde Bababurnu ve güneyde Ayvalık'a bağlı adalardan biri olan Büyük Maden Adası ile çevrilmiştir. Edremit Körfezi; Gömeç, Havran, Edremit, Burhaniye ve Ayvalık olmak üzere beş ilçeden oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan beş ilçenin dini miras unsurları camiler, türbeler, kiliseler, manastırlar ve diğer olmak üzere beş kategoride toplanmıştır. İlçelerin sahip oldukları miras unsurlarının özelliklerine göre bu beş kategori değişiklik göstermektedir.

Edremit İlçesi Dini Miras Unsurları:

Edremit ilçesi körfeze adını veren bölgenin en büyük ilçesi konumundadır. Tarihi milattan önce 1400'lü yıllara dayanan ilçede çok sayıda dini miras unsuru bulunmaktadır. Tarih boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmış olan Edremit ilçesinde Selçuklu ve Osmanlı dönemini yansıtan tarihi cami ve türbeler bulunmaktadır. Bunlardan en eskilerinden biri Kurşunlu camiidir. Edremit'i 1231 yılında yeniden Türk yurdu yapan Selçuklu Komutanı Yusuf Sinan bin Habib'in yaptırdığı Hekimzâde (Kurşunlu) Camii, Karesi Sancağı'nın en eski camisidir. Yine Alemizade Camiinin, Kurşunlu Camii ile aynı dönemlerde yapıldığı düşünülmektedir. XIX.yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olan Eşref Rûmi Camii ilçede bulunan bir diğer tarihi ibadethanedir.

Çok sayıda tarihi camiye sahip olan Edremit ilçesinde benzer şekilde birçok türbe bulunmaktadır. Bunlar arasında Üçler Dede türbesi ve Şıp Şıp Dede türbesi en ünlüleri arasındadır. Üçler Dede türbesinin başında bulunan ağacın yaklaşık 1000 yıllık olduğu düşünülmektedir. Edremit ilçesinde tespit edilen dini miras unsurları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Edremit İlçesinde Bulunan Dini Miras Unsurları

Camiler	Türbeler	Diğer kutsal yerler
Kurşunlu Cami, Eşref Rumi Cami, Pazarlık Cami, Kavcı Cami, İbrahim Cami, Pazaryeri Cami, Yakup Ağa Cami, Alemizade Cami, Dedeler Cami , Kavcı Cami, Mahkeme Cami, Hamidiye (Tatarlar) Cami, Bekir Ağa Cami, Altınoluk Beldesi Köyiçi Cami.	Şıp Şıp Dede Türbesi, Üçler Dede Türbesi, Davut Dede Türbesi, Hafız Dede Türbesi, Canlı Baba Türbesi, Arap İbrahim Dede Türbesi, Salıca Paşa Türbesi, Yusuf Dede (Çitlenbik Ağacı), Köse Mustafa Efendi Türbesi, Gazi İlyas Türbesi, Gazi Celal Türbesi, Hacı Tuğrul Türbesi, Turhan Bey Türbesi, Ciğer Dede Türbesi, Sarıköz, Kadıköy Dedesi, Gelin Dede Türbesi, Sarıköz Tepesi, Gürebaşı (Çam Ağacı), Deli Hafız Türbesi, Sarıköz ve Üç Taşlar türbesi	Zeus Altarı, Güre Beldesi Kilise Kalıntısı

Kaynak: balıkesir-edremit.gov.tr, balıkesir.ktb.gov.tr

Edremit ilçesinin sahip olduğu camii ve türbeler İslamiyet dini açısından değerlerdir. Özellikle bazılarının tarihi nitelikte olması inanç turizmi açısından önemli bir turistik çekiciliği beraberinde getirmektedir.

Burhaniye İlçesi Dini Miras Unsurları

Edremit körfezinde yer alan en eski yerleşim yerlerinden bir diğeri Burhaniye İlçesidir. Kuzeyinde Kaz Dağları, doğu ve güney doğusunda Madra Dağları arasında yer alan şehirde çok sayıda dini kültürel miras unsuru bulunmaktadır. Çamlık Tepe ve Dede Tepe gibi eski çağlara ait kutsal alanlar ile birlikte şehir içinde Hasan Ağa, Hanay, Hacı Ahmed ve Koca Cami, Ağacık ile Şahinler Köy Camileri, pek çok türbe ve mezarlıklar ziyaret edilmesi gereken tarihi eserlerdir (Uğuz & Sağlam, 2014). Burhaniye ilçesinde yer alan dini miras unsurlarının ilkel dinler ve İslamiyet'e ait yapılar olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Burhaniye İlçesinde Bulunan Dini Miras Unsurları

Camiler	Türbeler	Sunaklar
Hacı Ahmet Camisi, Şahinler Köy Camisi, Mehmedemin Ağa Cami (Memiş), Hanay Cami, Hasan Ağa Cami, Koca Cami, Çerkeş Cami Minaresi	Muhyiddin-i Rumi Türbesi, Rumi Kaptan Dede Türbesi, Sinan Dede Türbesi, Taylı Baba Türbesi	Delikli Taş, Dede Kaya, İnkaya mağarası, Harman Kayası, Kaplan Sivrisi, Duvanlı Kaya (Dualı Kaya), Ballıktaş, Asarkaya, Yılanlı Tepe

Kaynak: Uğuz, 2011; Beksaç, 2001-2004; balikesir.ktb.gov.tr

Burhaniye’de körfezde yer alan diğer ilçelerden farklı olarak ilkel dönemde kutsal yerler arasında sayılan kaya sunakları dikkat çekmektedir. Kaya Sunakları tanrılaştırılmış doğa ve bereket inancının en güzel örnekleridir. Cilalı Taş Devri’nden beri var olan “Tanrılaştırılmış Doğa ve Bereket İnancı”nın en güzel örnekleri olan Kaya sunakları ve kült merkezleri, bölgede özellikle Madra Dağı’nın eteklerindeki Burhaniye köylerinde yoğun olarak mevcuttur (Uğuz, 2011:340). İlçede, Dutluca Köyü’nde Delik Taş, Börezli Köyü’nde Fugla Tepe’nin zirvesindeki kayalık alan ve Bahadırlı Köyü’nün doğusunda yer alan Dede Kaya gibi (Beksaç, 2001;116-117) tarihi açıdan değerli kutsal tapınaklar yer almaktadır.

İlçede, ilkel dönemin kutsal mekanları olarak sayılabilecek kaya sunaklarının haricinde çok sayıda cami ve türbe yer almaktadır. Camiler içerisinde ilçe merkezinde yer alan Koca cami ve Hacı Ahmet Camii ile Şahinler köyünde bulunan Şahinler köyü cami ayrı bir öneme sahiptir. Koca cami ve Hacı Ahmet Camii ilçenin en büyük camileridir. Her iki camii yıkıcı yangınlardan sonra sırasıyla 1890-1891 ve 1911-1912 yıllarında aynı zanaatkar tarafından yeniden inşa edilmiştir (Sağlam, 2017). Şahinler köyünde bulunan köy camii ise yapı içinde şaşırtıcı zenginlikte duvar resimleriyle ön plana çıkmaktadır. Kuru sıva üzerine kalem işi tekniği ve toprak boyalar kullanılarak yapılan bezemeler, manzara tasvirleri içerisinde panoramik İstanbul görüntüsünün canlandırıldığı betimleme Osmanlı İmparatorluğu başkentine özlemin bir ifadesi olarak önemle belirtilmelidir (Yıldırım, 2013:279).

İlçede cami ve sunakların yanı sıra önemli şahsiyetlere ait türbeler de yer almaktadır. Bunlar içerisinde en bilineni ilçe merkezinde yer alan Muhyiddin-i Rumi Türbesidir. Yanya’dan gelip Burhaniye’ye gelen ve aynı zaman Koca Camii’yi de yaptırmış olan Muhyiddin-i Rumi 1821’de öldükten sonra buraya defnedilmiştir (Sağlam, 2012).

Ayvalık İlçesi Dini Miras Unsurları

Ayvalık ilçesi tarihi yapısı bakımından Edremit körfezinde yer alan diğer ilçelerden ayrılmaktadır. 1580 yılında Midilli Adası’ndan gelip ganimetlerini burada saklayan korsanlar tarafından iskâna açılmış, zamanla gayrimüslim nüfusu artmış, Osmanlı sultanından alınan muafiyet berati ile kasaba yalnızca gayrimüslimlere bırakılıp bir de belediye kurulmuştur (Saban-Ergi, 2015: 122).

Şehrin kurulmasında ve sonraki dönemlerde Hristiyan dinine mensup Rumların cumhuriyet döneminde yaşanan mübadeleye kadar burada yaşamaları, dini yapıların körfezde yer alan diğer ilçelerden farklı şekillenmesine yol açmıştır.

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı ilçede çok sayıda tarihi kilise bulunmaktadır. Ayos Athanasios Kilisesi (1840), Taksıyarris Kilisesi (1753-1844), Aya Triada Kilisesi (1846) ve Kato Panagia Kilisesi (1780-1850) ilçede yer alan önemli tarihi klisilerdir. Bunlardan cami olarak kullanılanların bazıları Kato Panaghia Kilisesi (Ayvalık Hayrettin Paşa Camii), Agia İanni Kilisesi (Saatli Cami), Agia Iorgi Kilisesi (Çınarlı Cami) ve Aya Athanasiau Kilisesi (Küçükköy Camii)’dir.

Tablo 3: Ayvalık İlçesinde Bulunan Dini Miras Unsurları

Camiler	Kiliseler	Manastırlar	Türbeler
	Agia Triada Kilisesi, Agios		

Ayvalık Hamidiye Cami, Çınarlı Cami (Agia Iorgi Kilisesi), Hacı Bayram Cami, Kadı Camisi, Hayrettin Paşa Cami (Kato Panagia Kilisesi), Saatlı Cami (Ayos İanni Kilisesi) Küçükköy Camii (Aya Athanasiau)	Yannis Kilisesi, Taksıyarhis Kilisesi (Rahmi Koç Müzesi), Fanoromeni (Ayazma) Kilisesi, Profit İliyas Kilisesi, Portoitisse Kilisesi, Kato Panagia Kilisesi (Hayrettin Paşa Cami) Ayos İanni Kilisesi (Saatlı Cami), Aya Athanasiau (Küçükköy Camii) Hagios Triada Kilisesi, Agia Iorgi Kilisesi (Çınarlı Cami)	Profit illias, Aya nikola, Aya paraskevi, Ai Dimitri, Taksıyarhis, Ai Yorgi, Aiyu ionau, Evangelistria, Panagias tis, Ai Dimitri, Profiti İllia, Ayion Apostolon Manastırı	Beş Yatırlar Türbesi, Mehmet Dede Türbesi, Haydar Dede Türbesi
--	---	--	--

Kaynak: Niğdelioğlu, 2000; Sağlam, 2017; kulturportali.gov.tr; ayvalikturizmdanismaburosu.ktb.gov.tr

Kilise ve camilerin yanında Ayvalık'ta pek çok manastır bulunmaktadır. Manastır kendi kendine yetebilen küçük bir dinsel topluluğun (keşişler ya da rahibeler) gereksinimlerine hizmet eden yapılar topluluğudur (Niğdelioğlu, 2000). Ayvalık ve çevresindeki manastırlar, tarihi ve dini açıdan önemli yapılardır. Taksıyarhis manastırı, Ayışığı manastırı (Agios Dimitrios), Taşlı manastır (Agia Paraskevi) öne çıkan manastırlardır.

Ayvalık ilçesinde tarihi cami ve türbe sayısı oldukça kısıtlıdır. Osmanlı dönemine ait en eski cami Sultan II. Abdülhamid tarafından 1800'lü yılların sonlarında yaptırılan 2 adet camidir. Her iki camiye de Hamidiye Camisi ismi verilmiştir. Ayvalık merkezde yer alan cami, tarihi merkezin kuzey eteklerinde yer alır ve 1889 civarında inşa edilmiştir. Cunda'daki Hamidiye Camii, 1898 yılında inşa edilmiş olup batıdaki Cunda adasında yer almaktadır (Sağlam, 2017). Türbe olarak ise genellikle şehir merkezi dışında yer alan köylerde az sayıda türbe yer almaktadır. Bu türbelerin yapılış zamanları ve tarihsel süreçleriyle ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Havran ve Gömeç İlçesi Dini Miras Unsurları

Havran ve Gömeç ilçeleri Edremit körfezin en küçük ilçeleridir. Tarihsel süreçte her iki ilçenin kökleri eskilere dayanmasına rağmen, nüfus bakımından her iki şehrin gelişimi sınırlı kalmıştır. Bu yüzden dini açıdan diğer Edremit, Burhaniye ve Ayvalık'a göre az sayıda tarihi yapı bulunmaktadır.

Havran ilçesinde tarihi 1700'lü yıllara dayanan camiler bulunmaktadır. 1743 yılında yapılan Ebubekir Cami ve 1797 yılında inşa edilen Cami-i Kebir ilçenin en eski camileri konumundadır. Bunun yanında Orta Cami, Tekke Cami, Büyükdere Köyü Cami ilçede ziyaretçi çeken diğer camilerdir.

Edremit Körfezi'nin en küçük ilçesi konumunda bulunan Gömeç ilçesinin dini miras unsurları diğer ilçelere nazaran oldukça sınırlıdır. İlçede tarihi özelliğe sahip olan tek cami Gömeç Çarşı camiidir. Caminin 14. Yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir. 1925 yılında onarımdan geçirilen cami halen kullanımdadır. İlçede az sayıda türbe bulunmaktadır. Kerem Dede türbesi ve Karaca Dede türbeleri en bilinenleridir. Bunun yanı sıra ilçede isimsiz türbeler de bulunmaktadır. Ancak bu türbeler bakımsız durumdadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Edremit Körfezinin dini miras kapasitesinin belirlenmesi ve bu kapasitenin inanç turizmi açısından kullanım düzeyinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden yüz yüze görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma, belirlenen problemlere güvenilir çözümler aramak amacı ile planlı ve düzenli bir biçimde verilerin toplanması, çözümlenmesi, yorumlanarak değerlendirilmesi ve rapor edilmesi sürecidir (Karasar, 2000: 22).

Araştırmada verilerin toplanması için nitel araştırma modellerinden etnografik araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem ilk elden bilgi edinilmesini sağlayan bir saha araştırmasıdır. Etnografik çalışmada tek bir olgu için anket, gözlem ve kayıt gibi birbirinden farklı yöntemlere başvurulur. Bu çalışmada kayıt yöntemine başvurulmuş ve Edremit Körfezi'nde yer alan ve kavramsal analiz neticesinde inanç turizmi açısından ön plana çıkan yapılar ziyaret edilmiş, yetkili kişilerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılacak kişilerin seçilmesinde öncelikle her bir ilçenin müftülükleriyle iletişime geçilerek konu hakkında bilgi sahibi yetkililer tespit edilmiştir. İlçenin genel inanç turizmi potansiyeli ile ilgili genel bilgilere ilaveten yetkililerden ayrıca her bir ilçe özelinde inanç turizmi potansiyeli bulunan tarihi yapıların neler olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Gerekli izinlerin alınması sonrasında müftülüklerin yönlendirmesi ile her bir ilçede konu ile ilgili potansiyeli bulunan dini yapıların görevlileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda toplam 14 kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmada kullanılan verilerin toplanabilmesi için gerekli olan etik kurul izin belgesi Balıkesir Üniversitesi Etik Kurulu 25.10.2024 tarih ve 2024/10-7 sayılı numarası ile alınmıştır.

Araştırmada her bir ilçe müftülüklerinde yetkili kişiler ve ayrıca ilçelerde ön plana çıkan dini yapıların görevlilerine (cami din görevlileri ve müze görevlileri) beş adet soru yöneltilmiştir. Araştırma sorularının hazırlanmasında Bezirgan ve Ataman'ın 2022 yılında gerçekleştirdiği çalışmadan alınan 4 soru ve bu sorulara ilaveten 1 soru eklenerek mülakat formu oluşturulmuştur. Form konusunda uzman kişilerin görüşüne sunulmuş, gelen geribildirimler neticesinde son hali verilmiştir. Mülakat formunda katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

Bölge/Destinasyon ile ilgili sorular

- ✓ Bölgenin inanç turizmi açısından önemi hakkında ne düşünüyorsunuz?
- ✓ Bölgede inanç turizminin geliştirilmesi için sizce neler yapılmalıdır?

Dini yapı ile ilgili sorular

- ✓ Burayı ziyarete gelen kişilerin profili hakkında bilgi sahibi misiniz?
- ✓ Burası dini ve/veya tarihi açıdan özel bir anlam ifade etmekte midir?
- ✓ Günlük, haftalık veya aylık olarak ortalama kaç kişi burayı ziyaret etmektedir?

Sorulara verilen cevaplar içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, her bir soru özelinde kayda değer bulunan cevaplar ilçe bazında ayrı ayrı sunulmuştur.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, Edremit Körfezi, dini miras unsurlarının özelliği açısından iki bölgeye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki Edremit, Havran, Burhaniye ilçelerinin oluşturduğu İslam dinine ait tarihsel yapıların yoğun olarak bulunduğu bölgedir. İkinci olarak ise Ayvalık ilçesi ve çevresini kapsayan Hristiyanlık dinine ait yapıların daha yoğun bulunduğu bölgedir. Edremit, Burhaniye ve Havran'ın içerisinde bulunduğu birinci bölgede Osmanlı dönemine ait tarihi yapılar bulunurken, ikinci bölge olarak adlandırılan Ayvalık ve çevresinde Rumlardan kalma Hristiyan dinini yansıtan önemli eserler yer almaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular soru özelinde değil, ilçe özelinde ayrı ayrı sunulmuştur.

Edremit İlçesi İle İlgili Bulgular

Edremit ilçesi şu anda nüfus olarak körfezin en büyük ilçesi konumundadır. Aynı zamanda bölgenin en eski yerleşim yerlerinden birisi olduğu bilinmektedir. Tarihi yapılar açısından da diğer ilçelere nazaran çok sayıda kültürel mirasa sahiptir. Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait çok sayıda tarihi yapı halen kullanılmaktadır. Bu yapılar arasında Selçuklular zamanında yapılan Kurşunlu (Hekimzade) camii hem ilçenin hem de Karesi beyliğinin en eski camii konumundadır. Bu kapsamda cami ziyaret edilerek cami görevlisine yöneltilen sorulara şu cevapları vermiştir;

...burası bölgenin en eski camisidir. Evvel ki ismi Hekimzade camisiymiş. Selçuklular zamanında yapıldığı söyleniyor. Buraya özellikle yaz aylarında ülke içinden ve dışından gerek namaz kılmak gerekse camiyi görmek için çok sayıda ziyaretçi geliyor. Yazın günlük 500 kişi geliyordur. Genellikle belli bir yaşın üstündekiler gelmektedir. Kadın ziyaretçilerimiz erkek ziyaretçilerimiz kadar gelmektedir. İnternette bana ulaşp sorular soran, merak eden çok kişi oluyor.

Edremit ilçesinde Kurşunlu (Hekimzade) camisiyle birlikte en eski camilerden birisi olarak bilinen bir diğer tarihi cami olan Alemizade Camii araştırma kapsamında ziyaret edilmiş, camide görev yapan din görevlisi ile bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Din görevlisine yöneltilen sorulara şu cevapları vermiştir:

...bu cami Kurşunlu Camii ile beraber bölgenin en eski camisidir. Selçuklu Camii olarak biliyoruz. İnsanlar eski camilere ayrı bir önem veriyor. Gezip görme açısından yazları çok fazla dışarıdan ziyaretçi geliyor. İbadetini yapıyor. Cami ile ilgili sorular yöneltiliyor. Bunun gibi seyahatler dinimizi güçlendiren bir unsur aynı zamanda. Benim fikrim ülke genelinde tarihi camii haritası yapılabilir. Çok faydalı olacağını düşünüyorum.

Edremit ilçesinin genelinde inanç turizmi potansiyelinin ne olduğunu tespit etmek amacıyla ilçe müftülüğünde görevli kişi ile bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Kendisine yöneltilen bölge ile ilgili sorulara özetle şu cevapları vermiştir:

...Edremit, dini değerler açısından tarihi ibadethane ve türbeleri bünyesinde barındıran önemli bir ilçe. Müslümanlar tarafından ziyaret edilecek çok yer var. Zaten bizlere bu konuda şehir dışından çok ulaşan oluyor. İlçemize yönelik olarak camilerimizi görmek için otobüs turları düzenleniyor. Gelmek isteyen, bizlerden kendilerine yardımcı olmamızı isteyenlerde epeyce çok. Bizler de kendilerine gerekli özeni gösteriyoruz. Bu tür ziyaretler

gençlerimizin dinimize olan ilgisinin artmasını sağlıyor. Ecdadın eserlerini görmek, buralarda ibadet etmek manevi açıdan yarar sağlıyor. Bizler insanların buraları ziyaret ederken konforlu bir şekilde ziyaretlerini yapması için gerekli hazırlıkları hep yapıyoruz. Ecdadın eserlerini ne kadar çok daha iyi korursak inanç turizminin gelişimi için en büyük hizmeti bu şekilde yapmış oluruz.

Burhaniye İlçesi İle İlgili Bulgular

Edremit Körfezinin tarihi camileri ve türbeleriyle İslamiyet dini açısından önem arz eden bir diğer ilçesi Burhaniye ilçesidir. İlçe merkezinde bulunan Koca cami ve yakınında yer alan Muhiddin-i Rumi türbesi, Şahinler köyü cami ilçede öne çıkan dini yapılardır. İlçe müftülüğü görevlisi ile gerçekleştirilen mülakatta kendisine ilçenin tarihi ibadethanelerinin neler olduğu sorulmuş ve şu bilgiler elde edilmiştir:

İlçede bulunan Ağacık köyü camisi, Şahinler köyü camisi çok özel camiler. Ağacık köyündeki camii yaklaşık olarak 1300'lü yıllarda yapılmış. Tavanı künde kari dediğimiz oymacılık sanatının bir şekli. Öyle bir meydana çıkarılırsa İslami kesimden gelenler için ben inanıyorum büyük bir anlam ifade eder. Şahinler Köyü camide çok özgün bir yapı. İç mimarisine baktığınız zaman üzüm var, karpuz var, ananas var, yel değirmeni var, köyün manzarası var, baraj var. Yani o köyün her şeyini işlemiş orayı yapan kişi. Bizim camilerimiz içinde böyle süslü camimiz yok, dünyada yok. Görmeye değmez mi? Dünyada yok, dünyada eşi benzeri olmayan bir cami.

Din görevlisi ile yapılan mülakatın devamında ilçede inanç turizminin geliştirilmesi için neler yapılmalı sorusu yöneltilmiş ve özetle şu cevaplar alınmıştır:

İnanç turizmiyle alakalı ilk önce yapıların yerlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. İnsanların neyin nerede olduğunu alfabetik bir sırayla bilmesi gerekir. Bir rehber kitapçığı hazırlanabilir. Bir harita olabilir. Eğer inançla alakalı geliyorsa gelenlere ibadethanelerin olduğu yerde güzel bir sunum yapılabilir. İlahiyle buluşmuş bir sunum olabilir, sözsüz bir ney ile İslami bir ezgi veya ilahi veya bir dinleti şeklinde anlatılabilir. Tabi bununla birlikte her şeyden önce zaten yolların güzel olması lazım.

Burhaniye ilçesi ile ilgili gerçekleştirilen çalışmanın devamında Muhyiddin-i Rumi Türbesi ziyaret edilmiştir. Türbenin gönüllü olarak bakımı üstlenmiş olan kişi ile görüşülmüştür. Görevli kişi, Muhyiddin-i Rumi Türbesi'nin yanı sıra ayrıca Koca Cami ve Burhaniye ilçesinin geneli hakkında da bilgi vermiştir. Türbe ile ilgili elde edilen bilgiler özetle şu şekildedir:

Şimdiki türbenin bulunduğu alanda bir külliye varmış. O zamanki coğrafya fizik vs. dini şeylerde öğreten üniversiteye benzer bir okul Osmanlı'dan Emir Sultan'ın talebesi Muhyiddin-i Rumi buraya inşaat ve ders vermek için gönderilmiş. Burada yatılı, hamamlı, yataklı, küçük bir camili ve dershanesi olan bir külliye varmış o günkü dönemde. Koca Camiide Muhyiddin-i Rumi yaptırmış. Muhyiddin-i Rumi, İstanbul'un fethinden evvel tarihine denk gelen 1400'lü yılların başında muhtemelen yaşamış. Bir 100 senelik yaşam itibarıyla Burhaniye'de bir sürü öğrenci yetiştirmiş, irşat etmiş. Tasavvufi ağırlığı olan bir kişi. Dünyaca da meşhur fakat bugüne kadar kıymeti tam bilinmemiş ve kimselere doğru düzgün anlatılmamıştır. Burhaniye'nin tanıtımında da çok büyük önemi olduğuna ben inanıyorum.

İlçedeki dini miras unsurları ile ilgili gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde köylerde öne çıkan iki camii için ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki Şahinler mahallesinde bulunan Şahinler köyü camiine yönelik gerçekleştirilmiştir. Ziyaret neticesinde cami görevlisinden alınan bilgiler özetle şu şekildedir:

Bu camii benzeri olmayan bir camiidir. Bu camiye özel kılan iç duvar ve tavanlarındaki süslemelerdir. Buna benzer bir iç süslemesi olan cami var mı? Ben bilmiyorum. Bana göre caminin içi bir sanat eseri. Dışarıdan camiye görmeye gelip burada namaz kılanlar farklı bir hissiyata sahip olduklarını ifade ediyorlar. Burası merkeze uzak bir köy olmasına rağmen camiye görmeye çok fazla insan geliyor. Bence tarihi değerinin yanında caminin içindeki kök boyadan yapılmış resimlerle benzersiz bir yapı.

İlçe köylerinde yer alan ve tarihi değeri olan bir diğer cami Ağacık mahallesinde bulunan Ağacık köyü camiidir. Cami ziyaret edilerek cami görevlisinden özetle şu bilgiler alınmıştır:

Bu camii 19.YY'dan kalma bir camidir. Şahinler köyü cami ile yakın zamanlarda inşa edilmiş bir cami olarak biliyoruz. İnsanlar ziyaret için geliyorlar. Camiye elimizden geldiğince tanıtımaya anlatmaya çalışıyoruz. Gelinip görülmesi gereken bir cami.

Burhaniye ilçesi ile ilgili olarak 4 kişiyle gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde elde edilen bilgiler sırasıyla sunulmuştur. Elde edilen görüşmeler neticesinde ilçede önemli bir inanç turizmi potansiyelinin olduğu düşünülmektedir.

Ayvalık İlçesi İle İlgili Bulgular

Ayvalık tarihi özellikleri bakımından Edremit Körfezinde yer alan diğer ilçelerden ayrılmaktadır. Uzun yıllar boyunca Rumların yaşadığı ilçede Hristiyan dinine ait çok sayıda kilise ve manastır bulunmaktadır. İlçede cumhuriyetin başlarında yaşanan mübadele ile birlikte nüfus yapısı değişmiş, İslamiyet dinine yönelik ibadethaneler inşa edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte zaman içerisinde kiliselerin bir kısmı camiye dönüştürülmüştür.

İlçede bulunan en eski camiler, iki adet bulunan, aynı isimli Hamidiye Camileridir. Bu iki cami Rumların yaşadığı ancak yönetimin Osmanlı imparatorluğu tarafından yürütülen dönemde Osmanlı padişahı Abdülhamit Han tarafından bölgede görevli Osmanlı memurlarının ibadet ihtiyaçlarını görmek için yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında bu iki camiden ilk olarak Ayvalık tarafında yer alan cami ziyaret edilmiş ve cami görevlisinden aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir:

Ben Ayvalık tarafında yer alan Hamidiye isimli camide görev yapmaktayım. Bu cami ve Alibey adasında bulunan cami aynı isimlere sahiptir. İkisi de Sultan Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır. Alibey adasında yer alan cami adanın ilk camii olması hasebiyle daha çok bilinmektedir. Benim görev yaptığım camiye özellikle tarihe meraklı olan kişiler sık sık gelmektedir. Yaz dönemlerinde ziyaretçi sayısı artıyor. Diğer camiye daha fazla ziyaretçi geliyor. O cami daha bilindik.

Araştırmanın devamında Alibey adasında yer alan ikinci cami ziyaret edilmiş, cami görevlisinden aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir:

Alibey adasında yer alan camimiz bana göre Ayvalık'ın en çok ziyaret edilen camisi. Yaz aylarında çok fazla insan geliyor. Cemaat sayımız çok artıyor hatta cemaat çoğu zaman camiye sığmıyor. Ancak kış döneminde çok sakinliyor bölge. Dolayısıyla camimizde tenhalaşılıyor. Dış ülkelerden farklı dinlere mensup kişiler de geliyor camiye ziyarete. Yazın midilli adasından turlar geliyor. Caminin tanıtımı daha fazla yapılırsa, tarihi önemi daha iyi bilinirse çok daha fazla kişinin buraya geleceğini düşünüyorum.

İlçede bu iki caminin yanı sıra çok sayıda kilise bulunmaktadır. Bu kiliselerin bir kısmı camiye dönüştürülmüştür. Bir kısmı ise müze olarak kullanılmaktadır. Şu anda aktif olarak ibadete açık kilise bulunmamaktadır. Kiliseler arasında en çok bilinenlerinden birisi Taksıyarhis Kilisesidir. Şu anda müze olarak kullanılan kilise tarihsel özelliği dolayısıyla inanç turizmi açısından ziyaret edilmeye devam eden bir konumdur. Araştırma kapsamında müze görevlisi ile bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görevli şu bilgileri aktarmıştır:

Bu kilise 1500'lü yıllarda o dönem bölgede yaşayan Rumlar tarafından inşa edilmiştir. bu kilise bölgenin ilk kilisesi olarak bilinmektedir. Çok sayıda yabancı ve yerli ziyaretçi alan bir kili. Şu anda müzeye dönüştürülmüş durumdadır. Kilise ibadete açık değildir.

Ayvalık ilçesinde yer alan camilerin bir kısmı daha önce Rumlar tarafından kilise olarak kullanılmış olan ve hali hazırda cami olarak kullanılan yapılardır. Uzun yıllar kilise olarak kullanılmış, daha sonra değişime uğrayarak 100 yıldır cami olarak kullanılan camiler: Saatli Cami, Çınarlı cami, Hayrettin Paşa Camii ve Küçük köyde yer alan camidir. Bu camiler ile ilgili görüşlerini aldığımız İlçe müftülüğünden bir din görevlisi:

İlçede toplam 4 adet kiliseden camiye dönüştürülmüş yapı bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi Saatli Camidir. Allah'ın evi olarak inşa edilmiş ve Allahın evi olarak kullanılmaya devam ediyor. Kilise yapısı çok değiştirilmemiş. Yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçi camiye görmeye geliyor. Bunun yanında Çınarlı Camii var, aynı koşullarda tarihine saygı duyularak kilise yapısına çok dokunmadan camiye dönüştürülmüş. Kiliseye daha sonradan minare eklenmiştir. Hayrettin Paşa camide ve diğeri de aynı şekilde. Kiliseden camiye dönüştürülen yapılar ziyaretçilerin çok ilgisini çekiyor. En çok bu camiler ziyaret ediliyor. Değişim ve dönüşüm insanların ilgisini çekiyor.

İlçe müftülüğünden elde edilen bilgiler doğrultusunda kiliseden camiye dönüştürülen ve şu anda ibadete açık olan camiler arasında en bilindik olanlardan Saatli cami ziyaret edilmiştir. Cami görevlisinden cami ile ilgili şu bilgiler alınmıştır:

Burası önceden Rum Ortodoks kilisesi olarak hizmet vermekteymiş. Mübadeleden sonra camiye çevrilmiş. Kilisedeki çan sökülerek yerine saat konmuş. Adı bu yüzden saatli cami kalmış. Çok sayıda ziyaretçi camiye görmeye geliyor. Yaz ve kış turlar devamlı geliyor. Tarih kokan medeniyetlerin kesiştiği bir dini yapı bana göre.

Ayvalık ilçesinde yapılan araştırmada bir ilçe müftülüğü çalışanı, üç cami görevlisi ve bir müze görevlisiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde Ayvalık ilçesinin tarihi dini yapılarına yüksek bir ilginin bulunduğu, özellikle yaz dönemi olmak üzere 12 ay boyunca ziyaretçi çektiği, bu yapıların Ayvalık turizmi için önemli bir turizm gelişim aksı konumunda bulundukları tespit edilmiştir.

Havran ve Gömeç İlçeleri İle İlgili Bulgular

Havran ilçesinde yer alan dini miras unsurları için ilçede görev yapan din görevlisi ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmede Havran ile ilgili olarak özetle şu yanıtlar alınmıştır:

Havran ilçemizin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. İlçede Cami Kebir, Tekke cami, Ebubekir Cami gibi tarihi camilerimiz bulunmakta. Bu camilere dışarıdan gelen ziyaretçilerimiz oluyor. Ama genelde yaz döneminde gerçekleşiyor bu ziyaretler. İnanç turizminin gelişimi için camilerimizi korumamız, buraya gelen ziyaretçilere belki bir camiler haritası hazırlayıp sunabiliriz. Çünkü camilerimiz yeterince bilinmiyor, tanınmıyor. Kültür ve turizm bakanlığı bu konuda ülke genelinde çalışma yapabilir.

Havran ilçesinde sıklıkla bahsi geçen Cami Kebir ziyaret edilmiş ve cami ile ilgili şu bilgiler elde edilmiştir.

Bu cami ilk olarak 1797 yılında yapılmış. Medreseler ve şadırvan varmış ilk halinde. Ancak daha sonra depremlerde ağır hasarlar görmüş. Son olarak 1992 yılında bir tadilat geçirmiş ve bugünkü halini almış. Cami tarihi bir cami. İbadet için gelenler oluyor. Onun haricinde yaz dönemleri tek-tük dışarıdan insan geliyor. Cami tarihi olsa da ilçeye çok turist gelmediği için haliyle camiye görmeye gelende az oluyor. Turizm geliştikçe cami ziyaretçisi de artar diye düşünüyorum.

Havran ilçesinde tarihi kimliğe sahip bir diğer cami olan Ebubekir cami ziyaret edilmiş ve görevliden cami ve ziyaretçilerle ilgili aşağıdaki bilgiler alınmıştır:

Cami Havran'ın en eski camii olarak bilinmektedir. Yapımı ile ilgili kitabe bulunmaktadır. Kitabede caminin 1743 yılında Hacı Bekir Ağa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Cami depremlerde defalarca yıkılıp tekrar inşa edilmiştir. Son olarak vakıflar tarafından 1990'lı yıllarda onarımdan geçirilmiştir. Camimiz çok güzel, tarih kokan bir camidir. Camiye çok yabancı ziyaretçi gelmez. Genelde mahalle cemaati gelir. Cuma günü ve bayramlarda bir yoğunluk olur. Tanınması gereken eski bir camidir.

Gömeç ilçesi ile ilgili yapılan araştırmada ilçe din görevlilerine ulaşılmış ancak konu ile ilgili yeterince çekiciliğe sahip olunmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Yetkililerden alınan bilgilerin ortak noktası ilçede tarihi özellik taşıyan ve az da olsa ziyaretçi çeken caminin 1400'lü yıllarda yapıldığı düşünülen Çarşı Camii ve yine aynı yıllara tekabül eden Hacı Bayram Veli Camii olduğudur. Bu iki cami ziyaret edilmiş ve ilk olarak Çarşı camii görevlisinden alınan bilgiler özet olarak sunulmuştur.

Gömeç merkezde yer alan ve halk arasında merkez camii olarak bilinen en yoğun kullanıma sahip camidir. Cami taş duvarlardan yapılmıştır. Caminin 1400 lü yıllarda yapıldığı söyleniyor. Çok defa tahribata uğramış. En son 2015 yılında vakıflar tarafından bakımdan geçirilmiş. İlçe merkezine gelen tatilciler sık sık ziyaret ediyorlar, görmek istiyorlar. İlçede turizm geliştikçe camimizin ziyaretçisi sayısı da artıyor.

Gömeşte yer alan bir başka tarihi cami olan Hacı Bayram Veli Cami görevlisi ile yapılan görüşmede özetle şu bilgilere erişilmiştir:

Bu cami İstanbul'un fethi yıllarında Fatih Sultan Mehmed tarafından verilen talimatla Hacı Bayram Veli adına yapılan bir camidir. Camiden 2 adet yapılmıştır. Birisi burada bir diğeri aynı isimle Altınova'da yer almaktadır. Son yıllarda camini internette ziyaret edilen kişiler tarafından tanıtılmaya başlanmasıyla Camiye olan ziyaretçi sayısında artış yaşanmaktadır. Bizde camimizin tarihini dilimiz döndüğünce anlatmaya çalışıyoruz. 500 yıldan daha fazla bir geçmişi var. İyi anlatmalıyız. İnternet bu aşamada önemli hale geliyor.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Körfez bölgesindeki ilçeler inanç turizmi açısından değerlendirildiğinde Ayvalık'ta inanç turizmine kazandırılacak çok sayıda kilise ve manastır, Havran ve Edremit'te çok sayıda türbe, Gömeç ve Burhaniye'de ise birçok cami bulunmaktadır. Aynı zamanda Antik çağlara dayalı inanış biçimlerine uygun olan kültürel miraslarda mevcuttur. Edremit, Burhaniye ve Ayvalık'ın Gömeç ve Havran'a göre inanç turizmine yönelik daha fazla tarihi mirasa sahip olduğu söylenebilir.

Körfez ilçelerindeki inanç turizmi açısından önemli olan ibadethaneler ve türbe gibi Müslümanlıkta öne çıkmış olan yapılar gezilerek yerinde görülmüş ve bazılarının hala viran halde olduğu, sahip çıkılmadığı görülmüştür. Geliştirildiği ve sahip çıkıldığı takdirde körfez bölgesinin inanç turizm potansiyeli yüksektir. Özellikle Ayvalık'taki manastır ve yıkık kiliseler turizme kazandırılabilir.

Burhaniye ve Edremit'te özellikle Osmanlı dönemine ait çok sayıda tarihi inanç yerleri bulunmaktadır. Edremit'te Kurşunlu ve Alemizade camileri Selçuklu döneminden kalma eserler olarak göze çarpmaktadır. Burhaniye'de Koca Cami, Hanay Camii ile iç mimarisi açısından özgün bir yapıya sahip Şahinler Köyü Camii günümüzde çok sayıda

ziyaretçi çeken camilerdir. Ayrıca Burhaniye’de yer alan Muhiddini-Rumi türbesi ilçede yer alan önemli bir türbedir. İslamiyet dinine hizmet eden bu yapıların birçoğu zaman içerisinde depremler sebebiyle tahrip olmuş ve yeniden inşa edilerek günümüzde aktif ibadethane olarak kullanılmaktadır.

Ayvalık ilçesi körfezde yer alan diğer ilçelere göre daha farklı bir dini miras envanterine sahiptir. İlçede 1900’lü yılların ikinci çeyreğine kadar Rumların yaşamış olması, dini miras varlıkları açısından bu bölgede sıklıkla Hristiyan dinine yönelik yapılara rastlanmasına neden olmaktadır. Ayvalık’ta kiliselerin bazıları restore edilip müzeleştirilmiş, manastırların ve restore edilmeyen/edilemeyen kiliselerin birçoğu da kaderlerine terk edilmiştir. Ayvalık’ta bu kadar çok kilise bulunmasına rağmen diğer ilçelerde kilise vb. yapıların bulunmaması dikkat çekmektedir. Bunun sebebi İstanbul’un fethinden önce Edremit ve çevresinde Rumlar tarafından çıkarılan isyandır. Dönemin Padişahı Fatih Sultan Mehmet tarafından isyan bastırılmış, sonrasında Edremit ve civarında bulunan Rumlar kaçarak Ayvalık bölgesine yerleşmiştir.

Havran ve Gömeç’te diğer ilçelere nazaran daha az sayıda dini miras bulunmaktadır. Bu ilçeler gerek coğrafi olarak gerekse nüfus olarak günümüzde de diğerlerine göre küçük ilçelerdir. Tarihi geçmişleri bulunmasına rağmen bu ilçelerdeki yapıların birçoğu günümüze kadar dayanamayıp kaybolmuştur. Ayrıca bu iki ilçenin geçmişteki yerleşimlerini günümüzdeki ilçe merkezleri olmaması bir diğer etkidir. Buna rağmen her iki ilçede 1400’lü yıllardan kalma camiler halen ibadethane olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte özellikle Havran ilçesinde çok sayıda türbe bulunmaktadır.

Bu araştırma ile birlikte literatürde coğrafi bölge veya destinasyonların inanç turizmi potansiyelinin araştırıldığı çeşitli çalışmalara (Sargın, 2006; Tapur, 2009; Şahiner, 2012; Erkay, Dalgın & Çeken, 2015; Civelek, 2020; Kaya & Kaya, 2022) bir yenisi eklenmiş, bu sayede literatür desteklenmiştir. Bu çalışma ile birlikte ayrıca literatürde Burhaniye ve Ayvalık ilçelerine yönelik inanç turizmi potansiyelinin incelendiği Bezirgan & Ataman’ın (2022) çalışmasının kapsamı Edremit körfezinde yer alan üç ilçenin daha dahil edilmesiyle genişletilmiştir. Bu sayede birbirine yakın konumda bulunan beş ilçeye yönelik olarak dini miras unsurlarını kapsayan bir Edremit Körfezi inanç turizmi rotasının oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Literatürde benzer şekilde inanç turizmi rotaları ile ilgili çalışmalar (Ayhan & Çağlıyan, 2021; Tiken, Sevim & Sürme, 2023) yer almaktadır. Buradan hareketle gelecekte yapılacak çalışmalarda Edremit Körfezi’nde inanç turizmi rotalarının oluşturulması ilgili araştırmalar yapılabilir.

Genel olarak Edremit Körfezi’nde yer alan ilçeler inanç turizmi potansiyeli açısından önemli yapılara sahiptir. Her bir ilçe birbirini destekleyen bütünlüklü bir yapıda ele alındığında Selçuklu dönemi ve Osmanlı dönemini yansıtan yapılara sahiptir. Bölge ayrıca, dünyada en büyük dinler arasında yer alan İslamiyet ve Hristiyanlık dinine ait tarihi yapıları bünyesinde barındırmaktadır. Bu özellikler kitle turizminin desteği ile yüksek bir potansiyele işaret etmektedir. Ancak hali hazırda potansiyelin iyi değerlendirilemediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte zengin dini miras varlıklarının yıllar içinde bakımsız kalmış, kaybolmuş ve hatta birçoğu unutulmaya terk edilmiştir. Başta yerel ve yerinden yönetimlerin, STK’ların ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın bu konularda çalışmalar yapması ve destinasyon yönetimleri tarafından inanç turizmi rotalarının oluşturulması bölge turizminin geliştirilmesi için önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Avcı, M., & Norbaev, S. (2021). İpek Yolu’nda inanç turizminin geliştirilmesi: Özbekistan örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 208-225.
- Ayaz, N., & Eren, M. (2020). Türkiye’de inanç turizmi üzerine nitel bir araştırma. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 284-300.
- Ayhan, G., & Çağlıyan, A. (2021). Tunceli ilinde alevi inanç turizmi rotaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 583-606.
- Ayvalık Turizm Danışma Bürosu (2024). Kiliseler. <https://ayvalikturizmdanismaburosusu.ktb.gov.tr/TR-141143/kiliseler.html> Erişim Tarihi: 12.11.2024
- Ayvalık Turizm Danışma Bürosu (2024). Camiler. <https://ayvalikturizmdanismaburosusu.ktb.gov.tr/TR-132070/camiler.html> Erişim Tarihi: 15.11.2024
- Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2024). Tarihi Yapılar. <https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65923/tarihi-yapilar.html> Erişim Tarihi: 12.11.2024
- Burhaniye Kaymakamlığı (2024). İlçemizin tarihçesi. <http://www.burhaniye.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi> Erişim Tarihi: 10.11.2024

- Beksaç, E. & Beksaç Ş.N. (2013). Çağların kavşağında Edremit Körfezi ve Edremit. In The 2nd International Symposium on Kaz Mountains (Mount Ida) and Edremit *Proceedings & Abstracts* (p. 22).
- Beksaç, E. (2001). *Balıkesir ili, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması*. 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını Ankara, s.113-122.
- Beksaç, E. (2004). *Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2002*. 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara, s.193- 202.
- Bezircan M. & Ataman H. (2022). Edremit Körfezi'nin inanç turizmi potansiyeli: Burhaniye Ayvalık örneği. Editör (Sinan Sönmez). *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Yeni Trendler I*, Duvar Yayınları, İzmir.
- Carvache-Franco, M., Regalado-Pezúa, O., Carvache-Franco, O., & Carvache-Franco, W. (2024). Segmentation by motivations in religious tourism: A study of the Christ of Miracles Pilgrimage, Peru. *Plos one*, 19(5).
- Civelek, M. (2020). Amasya ilindeki ibadethanelerin inanç turizmi potansiyeli açısından değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 137-151.
- Edremit Kaymakamlığı (2024). İlçemiz. <http://balikesir-edremit.gov.tr/edremit> Erişim Tarihi: 15.11.2024
- Eykay, İ., Dalgın, T., & Çeken, H. (2015). İnanç turizmi potansiyeli açısından Antakya'nın değerlendirilmesi. *Journal of Life Economics*, 2(2), 59-74.
- Guriță, D., & Scortescu, F. I. (2023). Religious tourism and sustainable development of the economy in the context of globalization in the northeast area of Romania. *Sustainability*, 15(16), 12128.
- Güzel, Ö. (2010). Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında yeni bir dinamik: inanç turizmi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2), 87-100.
- Havran Belediyesi, (2024). İlçemizin tarihi. <http://www.havran.bel.tr/content/il%C3%A7emizin-tarihi> Erişim Tarihi: 10.11.2024
- Henderson, J. C. (2011). Religious tourism and its management: The hajj in Saudi Arabia. *International Journal of Tourism Research*, 13(6), 541-552.
- Kala, D., & Barthwal, S. (2020). Exploring tourist satisfaction on food and restaurant experience in mountainous religious destinations. *International Journal of Tourism Policy*, 10(1), 1-22.
- Karasar, N., 2000. Bilimsel Araştırma Yöntemi. (10. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, F., Cankül, D., & Demirci, B. (2013). Türkiye'nin önemli inanç turizmi merkezlerinden biri: Akdamar Kilisesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2013(1), 13-24.
- Kaya, M. C., & Kaya, E. (2022). Sümela Manastırı'nın inanç turizmi potansiyeli üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 46-61.
- Kim, B., & Kim, S. S. (2019). The effect of religious tourism experiences on personal values. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 7(2), 9.
- Köroğlu, Ö., Hacıoğlu, N., & Yıldırım, H. U. (2017) İnanç turizmine yönelik alanlarda ziyaretçi yönetimi çerçevesinde turist rehberlerinin rol ve sorumlulukları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3), 267-278.
- Niğdelioğlu, A. (2000). Ayvalık tarihi çevre dokusu içindeki manastırların incelenmesi (Yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Okuyucu, A. (2020). İnanç turizmi açısından Türkiye'de dini çekiciliklerin dağılışı. *Turkish Studies-Social*, 15(5), 2611-2628.
- Okuyucu, A., & Somuncu, M. (2013). Türkiye'de inanç turizmi: bugünkü durum, sorunlar ve gelecek. *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, Vol. 9, No. 12, pp. 627-643.
- Özpay, G. A. (2017). Türkiye'de inanç turizmine yeni bir örnek: Kutsal Balıklı Göl. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 937-951.
- Rashid, A. G. (2018). Religious tourism—a review of the literature. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 1(2), 150-167.

- Reisinger, Y. (2009). *International Cultural Tourism Cultures and Behaviour*. Elsevier, USA.
- Richards, G. (2006). Religious tourism in northern Portugal. In *Cultural tourism* (pp. 227-250). Routledge.
- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of tourism Research*, 19(1), 51-67.
- Saban-Ergi, D. (2015) “Etkileşim, Mübadele ve Dönüşüm: 19. Yüzyıldan Günümüze Ayvalık’taki Dini İmar Etkinlikleri”, *Arkeoloji ve Sanat*, sy.150, s.119-132.
- Sağlam H.S. (2017). Mosques of the Gulf of Edremit. *International Journal of Heritage Architecture: Studies, Repairs and Maintenance*, 2017, 1 (3), 315-321.
- Sağlam, H.S. (2012), *Burhaniye’nin tarihi yapıları*. Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Meran ofset, Edremit.
- Sevinç, H., & Azgün, S. (2012). Bölgesel kalkınma ve inanç turizmi bağlamında Akdamar Kilisesi Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 2(2), 17-21.
- Shinde, K. (2022). The spatial practice of religious tourism in India: A destinations perspective. *Tourism Geographies*, 24(4-5), 902-922.
- Shinde, K. A. (2010). Entrepreneurship and indigenous entrepreneurs in religious tourism in India. *International Journal of Tourism Research*, 12(5), 523-535.
- Son, A., & Xu, H. (2013). Religious food as a tourism attraction: The roles of Buddhist temple food in Western tourist experience. *Journal of Heritage Tourism*, 8(2-3), 248-258.
- Şahiner, T. (2012). İnanç turizmi potansiyeli ve halkın inanç turizmine bakışı açısından Karaman (Yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Tapur, T. (2009). Konya ilinde kültür ve inanç turizmi. *Journal of International Social Research*, 2(9).
- Terzidou, M., Scarles, C., & Saunders, M. N. (2018). The complexities of religious tourism motivations: Sacred places, vows and visions. *Annals of Tourism Research*, 70, 54-65.
- Tiken, M., Sürme, M., & Sevim, K. N. (2023). İnanç Turizmi Rotalarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Gaziantep İli Örneği. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 62-74.
- Tirca, A., & Stanciulescu, G. C. (2011). Managing the religious tourism experience in Romanian Christian Orthodoxy. *International Journal of Business and Globalisation*, 7(1), 40-63.
- Tohirovich, T. K., & Mamarasulovna, T. Z. (2020). The issue of studying religious tourism in Uzbekistan. *International Journal on Integrated Education*, 3(8), 43-47.
- Türker, N., Akça, E., & Uçar, M. (2019). Dini mekanları ziyaret eden turistlerin seyahat motivasyonları: Kastamonu İlinde Bir Uygulama. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 111-132.
- Türkiye Kültür Portalı (2024). Gezilecek yerler. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/balikesir/gezilecekyer> Erişim Tarihi: 10.11.2024
- Uğuz, S. Ç. (2011). Sürdürülebilir turizm kapsamında Burhaniye’nin alternatif turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 332-353.
- Uğuz, S. Ç., & Sağlam, H. S. (2014). Kültürel miras kapsamında tarihi hamamların yenilenerek korunması ve turizm amaçlı kullanımı: Burhaniye örneği. III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 805, 817.
- Wang, W., Chen, J. S., & Huang, K. (2016). Religious tourist motivation in Buddhist Mountain: The case from China. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21(1), 57-72.
- Wibowo, M. G., & Khoiruddin, A. Y. (2022). Determinant of tourist satisfaction on halal tourism examining the religious aspect as a moderating variable. *Journal Of Economic Studies*, 6(1), 46-59.
- Yıldırım, S. (2013). Burhaniye Şahinler köyü camii duvar resimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 279-295.